

BEYER, RAHEL — PLEVNIA, ALBRECHT (EDS.).

HANDBUCH DER SPRACHMINDERHEITEN IN DEUTSCHLAND.

Tübingen 2020: Narr Francke Attempto Verlag, 474 s.; ISBN: 978-3-8233-8261-4.

V uplynulém čtvrtstoletí vydalo tübingenské nakladatelství Narr čtyři slovníkové tituly, věnované německým jazykovým menšinám v Evropě i na jiných kontinentech; zčásti pak i dalším etnojazykovým skupinám ve střeoevropském prostoru. Nejnovější, pátý svazek této volné řady, věnovaný detailnímu přehledu jazykových minorit v Německu, tvoří určitý pandán výše zmiňovaných titulů.

Uvedený počín je bezesporu možno hodnotit jako záslužný. Terén dnešního Německa je již po staletí místem, kde jsou kromě Němců usídleny také autochtonní etnické a jazykové menšiny; zejména po druhé světové válce zde pak vlivem přistěhovalectví bezprecedentně vzrostl i počet a podíl příslušníků alochtonních etnojazykových skupin. Uvedená diverzita (významná nejen pokud jde o její teoretickou rovinu či „zajímavost“, ale především o praktický dopad), je však přesto v „prvoplánovém“ pohledu na německou společnost mnohdy opomíjena a jen nedostatečně reflektována. Obsáhlý a zasvěcený *Slovník jazykových minorit v Německu* tak může v uvedeném kontextu sloužit jako odborně dobře podložený a mimořádně užitečný zdroj informací a zároveň jako praktická pomůcka.

Práce obsahuje deset kapitol, věnovaných menšinovým jazykům Německa (včetně znakového jazyka), jejichž autory jsou specialisté na daném poli. Rámec jednotlivých částí je až na malé výjimky pevně dán: detailně popsáno je geografické, demografické, historické, politické, právní i kulturní pozadí problematiky. Prezentované přehledy a údaje jsou odborně validní a dobře využitelné — cenné jsou kupříkladu (mnohdy jen obtížně dohledatelné) aktuální údaje o situaci jednotlivých jazyků na poli školství.

Těžišťem každé kapitoly jsou (socio)lingvistické údaje a data, nahlížející na danou jazykovou menšinu především z pohledu její současné situace. Tyto *case studies* věnované jednotlivým jazykům jsou vypracovány velmi zasvěceně a podrobně. Mapována je řada tematických rovin: mj. *jazyková norma*, *jazyková volba*, *střídání kódů*, *hybridní jazyky*, *vztah/postoj k jazyku* či *jazyková kompetence*. Poněkud překvapivě však v textech prakticky není sledována linie jazykově revitalizačních snah a aktivit, kupř. v rámci „fishmanovského“ modelu obrácení směru jazykového posunu (*reversing language shift*). Závěrem každého oddílu je připojen obsáhlý seznam relevantní literatury.

Positivně je třeba ohodnotit skutečnost, že recenzovaný slovník překračuje tradiční, konzervativní a dosud běžný pohled na etnojazykovou mapu Evropy. Ta jako by stále byla „zmraženým“ a statickým terénem autochtonních minorit a jejich jazyků, tak jak se zformoval cca do roku 1900 (dichotomizující „nové“ minority, usídlené zde po tomto datu, se tak jen zřídkakdy objevují na etnojazykových mapách kontinentu). O snaze překonat tento svého druhu schizofrenní přístup svědčí mj. kapitoly věnované turečtině či ruštině. Přes sdělení na s. 351 však není zřejmé, proč se v předkládaném výběru jako samostatná kapitola neobjevuje např. v dnešním německém milieu tak rozšířený a významný jazyk, jako je kurdština; totéž platí i o srbštině/chorvatštině (resp. dalších jazycích imigrantů ze zemí bývalé Jugoslávie)...

Určité limity práce je možno spatřovat v jejím dominantně lingvistickém zaměření. V kontextu Evropy je totiž jazyk většinou pouze „jednou stranou mince“, jejíž

druhou polovinu tvoří (jen obtížně oddělitelná) etnicita. Při pohledu na společenskovední produkci uplynulých 2–3 dekad zaměřenou na evropské menšiny je možno vysledovat trend sílení „jazykového“ úhlu pohledu na úkor „etnické“ optiky. Avšak tím, že i sestavovatelé nové encyklopedie zvolili (s určitými výjimkami — kupř. v případě polštiny) jako prizma či svého druhu „síto“ pouze jazyk, dochází k určité jednostrannosti úhlu pohledu, jehož rozšíření o etnickou složku by přispělo k celostnímu pohledu na popisované a analyzované jevy. I když fakt uvedeného limitujícího či svazujícího přístupu v práci neplatí absolutně, bylo by doplňující „etnické“ prizma možno využít systematictěji. To platí např. v kontextu situace Severních či Východních (Saterlandských) Frísů — případná informace, nakolik vnímají sami sebe jako svébytné, jednoznačně ne-německé etnikum anebo spíše jen svéráznou podskupinu Dolnoněmců, by jazykové prizma doplnila o další rozměr. Snad nejvýrazněji je etnický pohled (i při zachování dominujícího lingvistického prizmatu) zakomponován a akcentován v textu zaměřeném na lužickou srbštinu, kde sociolingvistickou rovinnu výrazně doplňuje a obohacuje (s. 257–258). Etnická komponenta je v určité míře zastoupena i v dalších kapitolách práce — mj. v rámci popisu situace ruštiny jako mateřského jazyka „německých“ imigrantů, resp. (re)emigrantů z Ruska a dalších zemí bývalého Sovětského svazu.

Dalším nejednoznačným faktorem jsou údaje o početnosti uživatelů jednotlivých jazyků. V kontextu Německa jako země, která v rámci cenů neregistruje etnicitu, resp. jazykové pozadí obyvatel, je tak třeba se spokojit s (hrubými) odhady a neoficiálními sčítáními. I když je takoveto údaje — zejména v kontextu alochtonních menšinových jazyků (turečtina, ruština, polština) — možno považovat za jen obtížně uchopitelné, fluidní a kolísavé, mohou přesto poskytovat cenná základní data, o něž je možno se opřít. Je však třeba, aby byly dle možnosti detailněji rozpracovány a komentovány. Ačkoli je třeba ocenit snahu řady autorů vykazat (především v rámci subkapitol „Demografie a statistika“ and „Použití jazyka a jazyková kompetence“) čísla o počtu osob hovořících jednotlivými jazyky, má kupř. údaj o uživatelích romštiny „odhady udávají pro Německo 50,000–200,000 mluvčích“ (s. 272) sám o sobě jen malou vypovídací hodnotu. Kvalitně a poměrně podrobně jsou v daném kontextu zpracovány údaje o mluvčích lužické srbštiny (s. 229–230), východní fríštiny (s. 141–143, 157–161) anebo dolnoněmčiny (s. 173–175, 200–203). I když jsou početní data do jisté míry uvedena prakticky u všech jazyků, komparace různých odhadů či nástin diachronního vývoje spíše chybí a demografická statistika mohla být rozpracována podstatně šířeji a přehledněji. Stejně tak v textu prakticky absentují údaje o dialektálním členění jednotlivých jazyků: bylo by např. velmi zajímavé se dozvědět, kolika aktivními mluvčími disponují v současnosti jednotlivé varianty severní fríštiny (mooring, fering, halunder...), dialekty dolnoněmčiny (srov. mapy na s. 192–193, 203) anebo v kontextu Lužice slep(jan)ština v přechodové zóně mezi horno- a dolnolužickou srbštinou. V kontextu nářečí je možno upozornit na zajímavou mapu regionálních variant „atypického“ znakového jazyka (s. 452).

„Slovník jazykových minorit v Německu“ celkově příliš nevybočuje z německé „pozitivistické“ tradice slovníkových děl na daném poli, tj. je laděn převážně faktograficky — analytický a interpretační rámec stojí spíše v pozadí. Konstatování této skutečnosti není míněno apriori či jednoznačně kriticky, neboť solidně podložené

faktografické texty a v nich obsažené informace a data mohou mít svůj význam po řadu desetiletí. Přesto by však bylo možno zvážit, zda by kompendiu uvedeného typu nebylo ku prospěchu alespoň částečné využití některých aktuálních společenskovo-vědních paradigmat. Tím není míněno mechanické či přehnaně „módní“ podléhání „postmoderní“ optice a jejímu diskurzu — využití témat jako *asimilace versus revitalizace, my a oni, hybridita, „invented tradition“* apod. by však mohlo dominantní (socio)lingvistickou linku ještě více rozšířit a doplnit. Za určitý „modernizační“ prvek je ve zmiňovaném kontextu možno považovat oddíly věnované jazykové krajině (*linguistic landscape*).

Poněkud překvapí, že (na rozdíl od krátké informace o editorech) práce neobsahuje bližší údaje o autorech jednotlivých kapitol. Ty by přitom mohly být pro čtenáře textů velmi přínosné a informativní.

Shrnutí: před recipientem knihy se otevírá pestrý a detailní pohled na „zcela jiné“ Německo jako zemi — pro mnohé — skrytých (etno)jazykových pospolitostí. To platí jak pro v zemi dávno sídlící autochtoty s jasně vymezenou teritorialitou (Frísové, Dánové, Lužičtí Srbové...), tak i obtížněji uchopitelné disperzní populace (převážně z řad imigrantů 20. století). Je tak zřejmé, že význam obšírné práce netkví pouze v ryze informační rovině; zasvěcené „zviditelnění“ popsaných (etno)jazykových populací může učinit fakt jejich existence „normálnější“ a mít tak i pozitivní vliv na celospolečenský náhled na koexistenci těchto skupin s německým jazykovým milieu. Lze předpokládat, že *Slovník jazykových menšin v Německu* si svůj význam jako precizní a spolehlivé, obzory rozšiřující kompendium prezentovaných informací a dat udrží po delší dobu.

Leoš Šatava